

sionalization of musical life through music education staff, which led to the creation of specialized secondary and higher music schools, formation of Ukrainian national musical theater, creating philharmonic, symphony orchestras, theater groups, music houses of culture, which enabled professional concert performance. The Leontovich musical Society played the role in the modern Composers of Ukraine National Union. Indeed, the existence of the Society provided an opportunity to consider more deeply talented composing and performing arts, educational and outreach activities that significantly affected the formation of social, intellectual and cultural growth of the Ukrainian nation as a whole.

Cultural activity of Boris Nikolayevich Lyatoshynskiy in the M. Leontovich Music Society deserves attention not only as a complement to its artistic heritage, but as artistic-aesthetic and ethical position of the creative elite of a bygone era. In his activities Boris Lyatoshynskiy covers and strives to solve a wide range of issues including in particular, provided by him a great practical role of cinema in popular music education, awarding state of outstanding Soviet composers, preparation of special movie expedition for the collection and study of folk song and dance work – from distant musical past to the contemporary achievements of Soviet culture.

Key words: cultural heritage, creative activities, scientific-cultural idea, culture-historical process, cultural views, national orientation, creative legacy.

УДК 008:379.85(477.46)

Зараховський Олександр Євгенович
аспірант

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЧЕРКАЩИНИ ЯК ТУРИСТИЧНИЙ РЕСУРС

У статті досліджено історико-культурні заповідники Черкащини як основні осередки культурної спадщини краю, а також загальні й специфічні проблеми, пов'язані з її залученням в туристичну діяльність. Висвітлено перспективи та шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: культурна спадщина, охорона культурної спадщини, туризм, Черкаська область, заповідники Черкащини.

Культурна спадщина Черкаської області здебільшого розглядається з точки зору її охорони та збереження. В той же час проблеми та можливості її залучення до туристичної діяльності часто залишаються без належної уваги. Метою роботи є аналіз проблем та перспектив розвитку нерухомої матеріальної культурної спадщини Черкаської області як туристичного ресурсу. Для досягнення мети слід виконати наступні завдання: проаналізувати публікації по темі дослідження; визначити загальні проблеми залучення культурної спадщини краю в туристичну діяльність; визначити специфічні проблеми використання культурної спадщини в туризмі, що притаманні кожному окремому історико-культурному заповіднику Черкащини; висвітлити перспективи та шляхи вирішення цих проблем.

Аналіз публікацій по темі дослідження. Культурній спадщині Черкаської області присвячені праці багатьох авторів. Здебільшого увага приділяється проблемам її охорони та збереження. Дослідженням пам'яткоохоронної діяльності на Черкащині займалися Мельниченко В.М., Федорова Т.М., Шамрай О.Г., Чепурна І. В., Худолей О.С., Дубовий О.М. та Медалієва О.З., Качалаба П.В., Дудник Ю.П., Страшевич В.Б., Удовиченко І.Ю. Проблеми законодавчого забезпечення пам'яткоохоронної роботи досліджував Мельниченко О.В. Музеям та заповідникам Черкаської області, як основним центрам збереження культурної спадщини краю, присвячені роботи Дзими В.В., Нестеренко В.І., Следь І.І., Мицик В.Ф. Пізнавально-виховний потенціал культурної спадщини Черкащини та окремі пам'ятки краю розглянуті в роботах таких авторів: Чепурна Н.М., Іванов Д.А., Брель О.В., Кукса Н.В., Басиста Н.М., Ярмош Т.В., Танана Р.В., Харченко Л.І., Куниця З.М., Діденко Я.Л., Гай Т.І., Лазуренко В.М., Вовкотруб Ю.М., Волошин О.П., Голиш Л.Г., Клименко Т.А., Полякова Т.Ю., Козаленко С.В. Дослідженням культурної спадщини області, пов'язаної з життям та діяльністю видатних постатей, займалися Гоцуляк В.В., Масненко В.В., Приліпко М.В., Харченко Л.О., Обрусна С.Ю. Щодо культурної спадщини Черкащини, як туристичного ресурсу, проблем її використання у екскурсійній діяльності, тут існує менший обсяг досліджень. В основному вони присвячені окремим пам'яткам. Зелений В.Ф. [3], Мартинова Г.П. [4], Чепурний О.І. [2], Спіріна Т.М. [1], Лаврінченко Н.П. [6], Щербина М.М. [7], Гай Т.І. [8], Гарнік Т.М. [9] та Нераденко Т.М. [5] досліджують різні пам'ятки краю в контексті їх використання в туристичній діяльності. Важливе місце в цих дослідженнях займає Державна програма "Золота підкова Черкащини" (на 2006-2009 рр.).

Проаналізувавши праці вчених щодо використання культурної спадщини Черкащини, як туристичного ресурсу, можна зробити висновок, що дані дослідження мають розрізнений характер та присвячені,

здебільшого, поодиноким пам'яткам. Відсутній комплексний аналіз культурної спадщини краю, як туристичного ресурсу. До того ж ті дослідження, які стосуються "Золотої підкови Черкащини", вже застарілі та можуть не відображати реальної сьогоденної ситуації, пов'язаної з реалізацією цієї програми. Також залишаються поза увагою ті об'єкти культурної спадщини, які не включені в туристичні маршрути, до програм охорони та збереження, а їхнє існування знаходяться під загрозою зникнення.

Культурна спадщина області як туристичний ресурс. Для всебічного дослідження культурної спадщини Черкаської області, як туристичного ресурсу, слід розділити сукупну кількість пам'яток історії, культури та археології та три групи: об'єкти, що задіяні в туристичні процеси та охороняються державою (перша група); історико-культурні об'єкти, що не задіяні в туристичних процесах, але знаходяться в непоганому стані, та мають всі шанси стати туристичними (друга група); об'єкти, які мають історичну або культурну цінність, але знаходяться під загрозою знищення, невідомі широкому загалу вітчизняних туристів (третя група). В даній статті ми розглянемо діяльність заповідників Черкащини, як основних осередків культурної спадщини краю, щодо її залучення в туристичну діяльність. Тобто здебільшого йтиметься про об'єкти культурної спадщини першої групи. Більшість найвідоміших об'єктів культурної спадщини Черкащини знаходяться в складі державних та національних заповідників області. На території Черкаського краю розташовано 8 історико-культурних заповідників: 5 державних і 3 національних. Саме вони займаються охороною та дослідженням видатних об'єктів культурної спадщини Черкаського краю. Але, на думку багатьох дослідників та фахівців в галузі туризму, розвиток цих пам'яток як туристичних об'єктів є таким, що не відповідає туристичним потребам сьогодення, а головна увага заповідників направлена на охорону та збереження об'єктів культурної спадщини, а не на їхню популяризацію та використання в галузі туризму.

До загальних проблем історико-культурних заповідників краю, що гальмують розвиток туризму, можна віднести: відсутність належної готельної інфраструктури, що робить заповідники лише екскурсійними, але не туристичними об'єктами; поганий стан доріг; відсутність належної уваги заповідників до своїх пам'яток культурної спадщини, як до туристичних об'єктів (їхня зайнятість здебільшого охоронною та заповідною роботою, недостатня господарча робота); відсутність широкої реклами цих заповідників (їхня презентація відбувається лише двічі на рік – восени та навесні в Києві); брак молодих досвідчених екскурсоводів; малодосліджена і популяризована дерев'яна архітектура; відсутність єдиної концепції бренду Черкаської області на туристичному ринку України та світу, яка б відображала самобутність, унікальність та цілісну картину краю (емблема, логотип, назва); слабкий розвиток подієвих видів туризму (необхідність у "ревіталізації" – "оживленні" об'єктів культурної спадщини за допомогою анімаційної діяльності, подієвого туризму); мала кількість анімаційних програм; згортання державної програми "Золота підкова Черкащини" та невиконання завдань по відродженню історичних та культурних центрів Черкаської області (нині діюча обласна "Програма розвитку туризму в Черкаській області на 2012-2020 роки" має більш звужену стратегію); недостатнє фінансування заповідників з державної казни, що здійснюється по залишковому принципу (воно майже припинилося після фінансової кризи); відсутність належного нагляду за діяльністю чужих екскурсоводів, що стримує наповнення місцевих бюджетів (винятком є Софіївський дендрологічний парк, який дозволяє працювати на території лише своїм екскурсоводам).

В свою чергу, кожен з заповідників має свої специфічні проблеми. Національний історико-культурний заповідник "Чигирин". За період реалізації програми "Золота підкова Черкащини" заповідник зазнав великих позитивних змін та розбудови. Не дивлячись на це, до сих пір резиденція Б. Хмельницького, що планувалась як музей, закрита для відвідувачів. Від сирості будівля повільно руйнується. Під час зведення цього об'єкту не були дотримані норми будівництва, що унеможливило збереження та експонування раритетних музейних артефактів, а отже, і проведення екскурсій. Через відсутність коштів будівля законсервована та пустує. Подальша бездіяльність може призвести до руйнації об'єкту. Теж саме стосується і будівель Посольської вулиці, які планувались, як комплекс готелів. Другою значною проблемою заповідника є відсутність розвитку подієвого туризму. Не дивлячись на вже наявний потенціал, в заповіднику не існує анімаційних програм на регулярній постійній основі. Також немає анімаційної команди на місці: для церемонії посвяти в козаки використовують команду черкаських аніматорів. Посвята в козаки відбувається на бастіоні, хоча більш підходящим місцем для цього є подвір'я резиденції Хмельницького. Бастіон Дорошенка, який міг би бути задіяний у історичній реконструкції, не використовується у подібних заходах подієвого туризму. Не дивлячись на наявність місцевих художніх колективів, вони не широко задіяні у фестивальних заходах заповідника. Шляхом розробки та реалізації програм по ревіталізації – "оживлення" культурної спадщини заповідника, її залучення до господарської діяльності, створення анімаційної команди та більшої кількості заходів подієвого туризму на постійній основі, можна вирішити більшу частину

проблем, пов'язаних з розвитком туризму в регіоні. Також позитивним моментом було б розширення мережі закладів харчування в етностилі – на зразок корчми біля Дуба Максима Залізняка.

Державний історико-архітектурний заповідник "Стара Умань". Наймолодший заповідник Черкаської області – заснований у 2005 році. Основною проблемою заповідника, на нашу думку, є те, що він не має широкої популярності і відомості. Левова частина туристичних потоків до Умані припадає на дендрологічний парк Софіївка, в той час як інші архітектурні пам'ятки міста залишаються поза увагою. Слід ширше популяризувати цей заповідник, розробити декілька екскурсій, що охопили б такі об'єкти культурної спадщини старої Умані: торгові ряди (Ратуша) та католицький костюл Успіння Пресвятої Богородиці; пам'ятки археології "Стародавня фортеця", а також історико-культурний центр брацлавських хасидів на могилі цадика Нахмана. Також слід включати ці об'єкти до основної екскурсії по дендропарку. Заповідник сприяє наповненню бюджету від відвідання хасидами могили свого духовного лідера цадика Нахмана. Що ж стосується самого парку Софіївка, ситуація з туризмом тут задовільна: гроші, що заробляють місцеві екскурсіводи йдуть до місцевої казни, так як існує суворий контроль за діяльністю інших екскурсіводів. Підтримуються всі насадження та об'єкти культурної спадщини (скульптури, споруди). Розроблені спеціальні екскурсії і по рослинній тематиці і по тематиці грецької міфології. Задовільна туристична інфраструктура: в розпорядженні екскурсантів карети, машина на 8 осіб, прогулянковий пароплав; є два готелі, що підпорядковуються парку. Недоліком залишається відсутність театралізації, анімаційної діяльності в парку.

Державний історико-культурний заповідник "Трахтемирів". Заповідник є найпроблематичнішим з усіх у Черкаській області в плані розвитку туризму. Він маловідомий серед туристів. Відбуваються індивідуальні відвідування або вузькоспеціалізовані експедиції. Тобто, можна говорити лише про стихійний, неорганізований, самодіяльний туризм. Об'єкти культурної спадщини на території заповідника (козацькі могили та інші археологічні об'єкти) не є туристичними об'єктами, так як вони важкодоступні із-за поганого стану доріг. Заповідник практично не фінансується (покриваються лише необхідні комунальні статті) та займається лише науково-дослідницькою діяльністю. Також існує проблема приватизації крайніх земель заповідника під забудову приватних осель та проведення господарських робіт. Це загрожує цілісності заповідної території та нищенням цілого ряду археологічних об'єктів.

Кам'янський державний історико-культурний заповідник. Розвиток заповідника підтримується росіянами, так як він безпосередньо пов'язаний з їхніми видатними співвітчизниками – Пушкіним, Чайковським, Давидовим. Об'єкти культурної спадщини, що представлені в заповіднику зберігаються на достойному рівні, знаходяться в доброму стані але не використовуються в повній мірі у анімаційній діяльності. Існує художній квартет, створений працівниками музею, що використовує рояль Чайковського для розваги туристів. Регулярно проводиться Всеукраїнський відкритий дитячий музичний конкурс пам'яті П.І.Чайковського. Не реалізується в достатній мірі потенціал заповідника бути центром туризму для росіян. Такі об'єкти культурної спадщини, як грот Пушкіна, парк Чайковського не використовуються в анімаційній діяльності; відсутня театралізація, яка могла б оживити події, пов'язані з життям цих особистостей; не використовується музика генія для підсилення "атмосферності" заповідника.

Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник. Заповідник вже фактично має статус національного, але до сих пір фінансується з обласного бюджету. Капітального ремонту та реставрації потребує палац Лопухіних – основний об'єкт заповідника, грандіозна пам'ятка архітектури та один з найвитонченіших палаців XVIII ст. в Україні. Окрім першого поверху, де розташована експозиція Корсунь-Шевченківської операції, палац пустує, відсутній інтер'єр. Практично не задіяний в подієвому туризмі – немає анімаційних програм, ініціативних груп а також знать, умінь та досвіду з анімації. "Бузковий бал", що проводився тут у травні, не популяризується. На нашу думку, музейна експозиція Великої Вітчизняної Війни в палаці, та військова техніка, яка розташовується біля нього, що по-суті є механічним поєднанням культурної спадщини різних епох, не дають можливості розкрити самобутність та атмосферу палацо-паркового ансамблю 18-го століття та в повній мірі задіяти його до подієвого туризму. Перенесення воєнної експозиції в інше місце, відновлення інтер'єру та екстер'єру пам'ятки архітектури, розробка цілого ряду анімаційних програм, пов'язаних з її історією (наприклад, запалення паперових ліхтарів в честь прибуття гостей та друзів сім'ї Лопухіних), популяризація "бузкового балу" – все це допоможе відродити, "оживити" об'єкт культурної спадщини для туристів, зробити його аттрактивним.

Державний історико-культурний заповідник "Трипільська культура". Поштовхом до розвитку заповідника була саме "Золота підкова Черкащини", але розвивався він більше завдяки власним силам, ніж завдяки фінансуванню програми. Директор заповідника Чабанюк – куратор роботи по його розбудові, автор аматорських фільмів про життя та побут трипільців, організував акцію "Трипільська

толока". Суть акції – добровільна участь всіх бажаючих у побудові трипільських жител за трипільськими технологіями. "Трипільська толока" проводиться вже близько шести років у червні-липні. Завдяки акції вже збудовано 3 будинки: у двох будинках біля приміщення археологічних фондів збираються розмістити експозицію музею трипільської цивілізації; третій будинок (що розташований за фондами) та інші, що будуть збудовані під час наступних заходів "толоки", планують перетворити у готелі для туристів, де вони мали б змогу пожити в умовах, близьких до трипільських (в трипільському одязі, у відповідному побуті). Реалізація цього задуму буде сприяти розвитку екстремального туризму, а отже і даного туристичного регіону. Недостатнє фінансування, згортання програми "Золота підкова Черкащини", відсутність готельної інфраструктури, яка б могла забезпечити розміщення туристів, – все це гальмує перехід археологічної спадщини трипільської культури в розряд туристичного об'єкту. Музейні фонди з археологічними знахідками та невеликим кінозалом ще не відкритий для широкого кола туристів, тривають роботи по його впорядкуванню. Хоча є можливість домовитись про екскурсію по телефону. Тобто, даний заповідник ще не можна назвати туристичним об'єктом.

Шевченківський національний заповідник. Не був відбудований за період виконання програми "Золота підкова Черкащини", так як основна увага приділялась заповіднику в Чигирині. Єдине поліпшення, що було зроблене – вертолітна площадка, яка зараз не використовується в туристичних цілях – вона є приватною. Дійсні зміни були виконані після закриття програми. Нова влада до роковин смерті Тараса Шевченка вклала гроші в Канівський заповідник, що призвело до його модернізації та якісних змін. Проте погляди на ці зміни серед фахівців туризму мають суперечливий характер. На думку багатьох туризмознавців та працівників в галузі культури модернізація музею Шевченка, яка відобразилась у заміні багатьох автентичних картин великими банерами (репродукціями), телепроекціями, у встановленні сенсорних екранів – є здебільшого негативним фактором. За задумом ці зміни мали на меті представити Шевченка, як митця європейського рівня; в результаті, на думку багатьох фахівців, надмірні інновації призвели до відчуженості поета від українського народу, втрати емоційної спорідненості з його спадщиною. Це призвело до того, що експозиція музею стала зрозумілою не для широкого загалу туристів. Були втрачені її народність, емоційність та єдиний простір.

Національний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка". Об'єкти заповідника знаходяться в досить хорошому стані. Негативним фактором лишається поганий стан доріг та відсутність готельної інфраструктури. В Моринцях існує мережа садиб зеленого туризму "Кобзарєва коліска", але сертифікацію мають не всі заклади розміщення. За законом без сертифікації садиб, з ними не має право заключати договір туроператор. Тому, ця мережа може обслуговувати лише стихійний, самодіяльний туризм. Розвиток зеленого туризму на цих територіях має бути одним з пріоритетних завдань, так як цей вид туризму не оподатковується. Недоліком законодавства є те, що садибою зеленого туризму вважається така, що розрахована не більше ніж на 9 койкомісць. Якщо кількість спальних місць перевищує дев'ять – садиба підлягає оподаткуванню. Це послаблює стимул приватних підприємців розбудовувати свої садиби. Тому, готельна проблема створює перешкоди для розвитку туризму на теренах заповідника. До 200-річчя Т. Г. Шевченка планується реставрація інтер'єру будинку пана Енгельгарда (с. Будище).

Вищезазначене вказує на те, що головною проблемою залишається відношення до культурної спадщини краю, як до "гербарію" минулого; її відчуженість від спостерігача – туриста, екскурсанта. Вона повинна сприйматися не лише візуально, а й на рівні почуттів і відчуттів, повинна "ожити". Ми зіткнулися з необхідністю так званої "ревіталізації" – "оживлення" об'єктів культурної спадщини за допомогою анімаційної діяльності, подієвого туризму. Інакше, вони залишаться рудиментом музейної справи радянських часів. Іншою проблемою є відсутність належної готельно-ресторанної інфраструктури; відсутність мережі закладів, які б представляли національний колорит в його регіональному прояві. Черкащина має всі можливості представити іноземним та внутрішнім туристам анімаційні програми в яких би поєднувались танцювальна та пісенна творчість жителів Наддніпрянщини. Третя проблема – відсутність належної програми, яка б поставила та вирішила завдання широкого залучення культурної спадщини краю в туристичну діяльність. "Золота підкова Черкащини" (2006 – 2009 роки), на яку покладались ці завдання, не виправдала себе. Програма була унікальною, так як була першою програмою, що мала статус державної, але присвячувалась одній області. Серед причин її провалу можна виокремити економічні (фінансова криза та припинення фінансування програми), юридичні (невиконання завдань програми у зазначені терміни та відмова зі сторони влади продовжувати їх), кримінальні (нецільове використання коштів, виділених з державної казни на програму), адміністративні (незручна вертикаль влади виконавців програми, що не давала чітко зрозуміло хто перед ким повинен звітувати), інші (зокрема політичні). Обласна "Програма розвитку туризму в Черкаській області на 2012-2020 роки" – нині діюча програма, що покликана залучити культурну спадщину краю до туристичних процесів. Її було прийнято на рівні області, як місцеву, не зважаючи на те, що загальнодержавної програми розвитку ту-

ризму в Україні ще не має – вона досі знаходиться на стадії розробки. Надалі така відсутність централізму може спричинити виникнення великої кількості проблем в ході практичної реалізації програми. На думку фахівців дана програма немає розмаху попередниці – її стратегія звужена. До того ж постійно йдуть кадрові зміни, знову порушується вертикаль виконавців.

Велика та різноманітна сукупність культурної спадщини краю говорить про необхідність та найбільш сприятливі умови для розвитку саме специфічного виду туризму – "культурного туризму", або "туризму спадщини". Культурна спадщина Черкащини має стати ядром туризму в краї ще й тому, що він є відносно депресивним районом щодо розвитку інших видів туризму, що потребують потужної матеріально-технічної бази, санаторно-курортної інфраструктури. Також, відсутність такої масштабної архітектури, як у західних регіонах та Києві можна компенсувати недоторканою природою краю. Цю особливість області можна перетворити в перевагу шляхом розвитку "зеленого" або екотуризму. Наприклад, створення мережі невеликих готелів (до 40 номерів) у місцях скупчення об'єктів культурної спадщини. Таким чином поєднуються культурна спадщина, її природне оточення та готельна інфраструктура, яка є хоч і останньою, але головною компонентою розвитку туризму в регіоні. В області є всі умови для розвитку подієвого туризму, який поки що слабо розвинений. Bastion Дорошенка та Посольська вулиця в Чигирині, житла трипільців в с. Легезине, старі хати "шевченківських місць" – все це може і повинно бути використане у видовищних видах туризму, задля "оживлення" спадщини, надання їй аттрактивності. Як показує практика, найчастіше головною проблемою розвитку туризму є не відсутність надання коштів з державного, або місцевих бюджетів, як прийнято вважати, а саме безініціативність на місцях. Залучення місцевих художніх колективів, театралізація, музичні супроводи, організація різноманітних акцій, свят, конкурсів – все це вимагає порівняно невеликих зусиль місцевих громад, а призводить до переоцінки культурної спадщини, її "ревіталізації" та зростання інтересу до неї з боку вітчизняних та іноземних туристів.

Висновки. Культурна спадщина історико-культурних заповідників Черкащини нині не в повній мірі залучена в туристичну діяльність. Серед головних проблем в цьому контексті є відсутність належного фінансування, згортання програми "Золота підкова Черкащини" та недостатній рівень розвитку подієвого туризму, що сприяв би ревіталізації культурної спадщини краю. Окремого дослідження потребують ті об'єкти культурної спадщини, які мають історичну цінність, але знаходяться під загрозою знищення. Це занедбані та маловідомі широкому загалу туристів об'єкти, що складають третю групу культурної спадщини Черкащини.

Література

1. Спіріна Т.М. Канів – ланка "Золотої підкови Черкащини" // Черкащина в контексті історії України. – Черкаси, 2008. – С. 159–162.
2. Чепурний О.І. Туристична Чигиринщина: сьогодення і майбутнє // Черкащина в контексті історії України. – Черкаси, 2008. – С. 163–166.
3. Зелений В.Ф. Туризм як складова економічного розвитку малих історичних міст Черкащини // Черкащина в контексті історії України. – Черкаси, 2008. – С. 39–44.
4. Мартинова Г.П. Памятки Національного історико-культурного заповідника "Чигирин" у державній програмі "Золота підкова Черкащини" // Черкащина в контексті історії України. – Черкаси, 2008. – С. 154–158.
5. Нераденко Т.М. Стежками сивої давнини. Археологічна подорож по Чигиринщині. Методична розробка. – Черкаси, 2005.
6. Лаврінченко Н.П. "Золоте туристичне кільце" Чигиринщини // Черкащина в контексті історії України. – Черкаси, 2008. – С. 173–176.
7. Щербина М.М. Туристичні можливості села Лебедин (Шполянщина) // Черкащина в контексті історії України. – Черкаси, 2008. – С. 218–223.
8. Гай Т.І. Уманський костюм Успіня Богородиці: проблеми збереження та використання // Черкащина в контексті історії України. – Черкаси, 2008. – С. 246–252.
9. Гарнік Т.М. Охорона, регенерація та використання архітектурного потенціалу в контексті розвитку історичного регіону (на прикладі Черкаської області): дис.. канд. архітектури: 18.00.01 / Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. – Харків, 2007. – 285 с.

References

1. Spirina T.M. Kaniv – lanka "Zolotoi pidkovy Cherkashchyny" // Cherkashchyna v konteksti istorii Ukrainy. – Cherkasy, 2008. – S. 159–162.
2. Chepurnyi O.I. Turystychna Chyhyrynshchyna: sohodennia i maibutnie // Cherkashchyna v konteksti istorii Ukrainy. – Cherkasy, 2008. – S. 163–166.
3. Zelenyi V.F. Turyzm yak skladova ekonomichnoho rozvytku malykh istorychnykh mist Cherkashchyny // Cherkashchyna v konteksti istorii Ukrainy. – Cherkasy, 2008. – S. 39–44.

4. Martynova H.P. Pamiatky Natsionalnoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka "Chyhyryn" u derzhavni prohrani "Zolota pidkova Cherkashchyny" // Cherkashchyna v konteksti istorii Ukrainy. – Cherkasy, 2008. – S. 154–158.
5. Neradenko T.M. Stezhkamy syvoi davnyiny. Arkheolohichna podorozh po Chyhyrynshchyni. Metodychna rozrobka. – Cherkasy, 2005.
6. Lavrinenko N.P. "Zolote turystychno kiltse" Chyhyrynshchyny // Cherkashchyna v konteksti istorii Ukrainy. – Cherkasy, 2008. – S. 173–176.
7. Shcherbyna M.M. Turystychni mozhlyvosti sela Lebedyn (Shpolianshchyna) // Cherkashchyna v konteksti istorii Ukrainy. – Cherkasy, 2008. – S. 218–223.
8. Hai T.I. Umanskyi kostol Uspinia Bohorodytsi: problemy zberezhenia ta vykorystannia // Cherkashchyna v konteksti istorii Ukrainy. – Cherkasy, 2008. – S. 246–252.
9. Harnik T.M. Okhorona, reheneratsiia ta vykorystannia arkhitekturnoho potentsialu v konteksti rozvytku istorychnoho rehionu (na prykladi Cherkaskoi oblasti): dys.. kand. arkhitektury: 18.00.01 / Kharkivskyi derzhavnyi tekhnichnyi universytet budivnytstva ta arkhitektury. – Kharkiv, 2007. – 285 s.

Зараховский А. Е. Культурное наследие Черкасской области как туристический ресурс

В статье изучены черкасские историко-культурные заповедники как основные центры культурного наследия края, а также общие и специфические проблемы, связанные с его привлечением в туристическую деятельность. Освещены перспективы и пути решения этих проблем.

Ключевые слова: культурное наследие, охрана культурного наследия, туризм, Черкасская область, черкасские заповедники.

Zarakhovskyi A. Cultural heritage of the Cherkassy region as a tourist resource

The article is about historico-cultural reserves of the Cherkassy region that are considered as the main centers of the cultural heritage. It is about general and specific problems related to applying of the cultural heritage in tourism, and about the ways of their solution.

Cultural heritage of the Cherkassy region is mainly seen in terms of its protection and preservation. At the same time, problems and possibilities of its involvement in tourism activities are often overlooked.

Cultural heritage of the Cherkassy region can be divided into three main groups: the objects, which are involved into tourism processes, and are protected by the state law (the first group); historical and cultural objects that are untapped into tourism processes, but are in good condition and have large chances to become a touristic object (the second group); objects of historic or cultural value, which are under the threat of destruction, and are unknown to the general public (the third group). This article takes up the reserves of the Cherkassy region as the main centers of the cultural heritage of the region, as well as the ability to engage this heritage in tourism. So the article is about cultural objects of the first group.

The most famous cultural sites of Cherkassy region belong to the state and national historico-cultural reserves. There are eight historico-cultural reserves in the Cherkassy region: five of them are state reserves and the other three are national reserves. The negative aspect is that the main focus of reserves is aimed at the protection and preservation of cultural heritage, rather than on their popularization and engagement in the touristic sphere.

The general problems of historico-cultural reserves which, complicate the development of tourism, are: lack of developed hotel infrastructure, poor condition of the roads (that prevents the reserves from becoming the objects for tourism, and make of them good objects just for excursions); lack of proper attention to the cultural heritage sites as touristic objects. The reserves serve just as a place for protection and preservation and they lack the touristic activities; no general advertising of these reserves. Their presentations occur only twice a year in Kiev; lack of young experienced guides; wooden architecture of Cherkassy region is not popularized enough; lack of the unified brand concept of Cherkassy region on the Ukrainian and world touristic market, which could reflect the originality, uniqueness and holistic picture of the region (emblem, logo, name); poor development of event tourism. The cultural heritage sites needs reviving through animation activity, event tourism, insufficient amount of animation programs; closing of the state program "Golden Horseshoe of the Cherkassy region", failure to comply the revival of the historical and cultural centers of Cherkassy region. The current regional program "Tourism Development Program of the Cherkassy region for 2012-2020 years" has a narrowed strategy; lack of funding from the national treasury reserves; lack of proper supervision of foreign guides, restrains filling of the local budget.

After this, the article reveals specific problems of each of the reserves of the Cherkassy region: National historico-cultural reserve "Chigirin", State historico-architectural reserve "Stara Uman", State historico-cultural reserve "Trakhtemiriv", "Kamianka State historico-cultural reserve", "Korsun State historico-cultural reserve", State historico-cultural reserve "Trypillian culture", Shevchenko National reserve, National reserve "Taras Shevchenko's Homeland".

The development of the "cultural tourism" or "heritage tourism" should be the solution of those problems. Cultural heritage should become the core of tourism in the Cherkassy region, because this area is relatively depressed for the development of the other types of tourism, which requires strong logistics and health resort infrastructure.

On the other hand, the absence of such a large-scale architecture, as in the western Ukraine and Kiev can be compensated by untouched nature of the area. This peculiarity of the area can be turned into an advantage through the development of "green" tourism or ecotourism. For example, creation of the network of small hotels (40 rooms) in places which have a cluster of objects of cultural heritage. This way cultural heritage, its natural surroundings and hotel infrastructure will combine. The last is principal to the development of tourism in the region. The banal reason for the

backwardness of the economy in the region, which has a strong cultural heritage, is that tourists do not leave money in the places they visit, as they do not stay there for the night.

The region has all the resources and conditions for the development of "event" tourism, which is still underdeveloped. Doroshenko's Bastion and Posolskaya street in Chihirin, Trypillians housing in Legedzino, old houses of "Shevchenko's places" – all of which can be and should be used in the spectacular views of tourism, to "revitalize" heritage, in order to make it attractive.

As practice shows, the local lack of initiative of tourism development is the main problem (not a lack of financial allocation of state or local budgets). Engaging of local art groups staging, musical accompaniment, organization of various activities, events and competitions – all these requires relatively small efforts of local communities and lead to a revaluation of the cultural heritage, its "revival" and to the growth of interest in it by the native and foreign tourists.

Key words: cultural heritage, protection of cultural heritage, tourism, Cherkassy region, reserves of the Cherkassy region.

УДК 008:395

Михалюк Оксана Іллівна

здобувач

КУЛЬТУРА ПРОВЕДЕННЯ ЦЕРЕМОНІАЛІВ У СВІТСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ середини XVI – середини XVII століття

Дослідження присвячено культурі проведення церемоніалів у світському суспільстві Речі Посполитої. Підкреслено роль дипломатів і послів за протоколом. Виявлено специфічні риси певних звичаєвих, обрядових розпорядків урочистих відправ. Проаналізовано типи одягу, які застосовувалися для репрезентативних процедур у світському суспільстві Речі Посполитої середини XVI – середини XVII століття.

Ключові слова: Річ Посполита, церемоніал, протокол, етикет, землі України середини XVI–XVII століття.

Союз Великого князівства Литовського та Польщі 1569 р. вилився в об'єднання двох держав у федерацію під назвою "Республіка", дослівно перекладену на польську як "Річ Посполита". 11 серпня цього ж року Підляшшя, Волинь, Брацлавщина й Київщина остаточно злилися з Коронаю. [7, 103]. У 1648–1654 рр. через визвольну війну за грецьку віру даний союз був переформатований.

До середини XVII ст. тривав зріст культурного розвитку і дипломатичних стосунків країни, у складі якої знаходилися українські землі [5; 6]. Останнім часом з'явилося більше можливостей вивчення специфіки культурних взаємин суспільних верств польсько-литовської держави за рахунок створення від 2008 р. під егідою ЮНЕСКО електронного інформаційного порталу "Документальна спадщина Речі Посполитої" з архівів Польщі, України, Росії, Латвії, Литви, Білорусі [2; 3]. Звичай польсько-литовського суспільства дають змогу інакше поглянути на специфіку розвитку стосунків еліти означеної доби, виявити характерні риси ділового та світського етикету.

У зв'язку з необхідністю переглянути спадщину Речі Посполитої постала можливість достовірного відображення реалій тогочасного життя українців. Адже збережені документи, інтегровані з архівів та бібліотек СНД і Євросоюзу, дозволяють "відкрити завісу" на специфічні риси розвитку тогочасного суспільства. Зокрема, у царині культури ведення дипломатичних стосунків Речі Посполитої – розглянути специфіку етикету, церемоніалу, протоколу.

Серед останніх джерел найбільш цінним є опис очевидця і учасника багатьох подій О. Гваньїні "Хроніка європейської Сарматії" 1581–1611 рр., перевиданий 2009 р. в Києві [1].

Спеціально етикет, церемоніал, протокол двосторонніх зносин польсько-литовської верхівки та русичів-українців у Речі Посполитій не досліджувалися. Важливу ролі у взаєминах нобілітету русько-української знаті та польсько-литовської шляхти відігравали родинні зв'язки. Адже через побут, релігію, культуру, ментальні настанови передавалися прагнення верхівки до діалогових зносин, підкріплені матеріально-політичними союзами. П'ясти, Собеські, Огінські, Сапєги, Конєцпольські, Тарновські, Любомирські, Сангушки, Браницькі, Потоцькі, Острозькі, Яблоньські, Ржевуські, Тишкевичі, Чарторийські, Понятовські, Вишневецькі, Ходкевичі та ще кілька основних панівних родів (усього біля 20 князівських і 50 боярських) [7, 92] в окреслений період часу склали соціальну еліту полікультурної "нації".

Річ Посполита була своєрідною парламентсько-шляхетською республікою [1, 16], що і зумовило її підходи до дипломатичних стосунків та їх специфіки. З кінця XIV ст. у Литві діяла великокня-